

TÓTH SÁNDOR

NŐI ARCKÉP

A korouповi gyerekek csak annyit tudtak hittanból, hogy a kegyelmes isten végtelen jószágában megteremtette a nádat, s amikor ezzel elkészült, megteremtette Horacek atyát, a hitoktatót is. Ez a kettő ugyanis szorosán egymáshoz tartozott. Azután megtanította az isten arra is az embereket, hogyan kell a nádból nádpálcát készíteni. Horacek atyát, pedig megtanította ezeknek a nádpálcáknak szokatlan jártassággal való kezelésére.

Rendszerint azzal kezdődött, hogy Horacek káplán belépett az osztályba, szomorúan végignézett tanítványai megrendült arcán s így kezdte óráját:

— Vanicek, te mafla kölyök, úgy érzem, nem tudod visszafelé elsorolni a hét főbűnt.

Horacek hitoktató ugyanis valóságos rejtvényekké varázsolta kérdéseit: a gyere-

keknek visszafelé kellett elmondani a tízparancsolatot, vagy ezt a kérdést kapták:

— Ludvik, te csirkefogó, mondd meg gyorsan, melyik parancsolat az: alulról a harmadik, fölötté: ne lopj!

Igy történt mindig, hogy Vanicek Ludvik, Budhar vagy más volt a soros, végül szomorúan mászott ki a padból s csoszogva óvakodott a katedra elé. Megtört az isten végtelen jószágába vetett hitük s meg voltak győződve, hogy a vallás alapfogalmai nem a katekizmusban vannak, hanem a nadrág azon részén, amelyen ülni szoktak. Egyszerű volt az egész: az atya térdre hajolva a többiek felé dugták hátsó-részüket s azután túrték az atya gyakorlati kezében vidáman suhogó nádpálca csipős csapásait.

Egy napon azután a szomszédos Kozi Dvorból azt a javaslatot hozta Veprek, hogy fokhagymával kell a nádpálcát bekenni. Állítólag nemcsak az ütés fáj úgy kevésbé, hanem a nádpálca is megreped tőle.

Végző kétségbeesésük hihetetlenül optimista gondolatai voltak ezek s olyan mélyen hitték a fokhagymában, hogy Kratochvil, amikor bekenték a nádpálcát, el-sírta magát örömeiben. A korouповi iskola kétségbeesett reménye volt ez s mi a teljesületlen reményekről szóló szomorú fejezetnek nevezhetjük. A páter, ha nem is egészen érthetően, de határozottan érezhetően magyarázta ezt meg nekik a nadrágjukon. Aztán kerek előadásban magyarázta meg nekik, hogy az, amit a nádpálcával elkövettek, család volt, mint ahogy erről meggyőződhetek. A büntetés teljesen igazságos, hiszen istent akarták becsapni. Elékn színekkel festette le, milyen káros következményekkel járhat egész életükre, sőt túlvilági bűnhődésükre is. Hiszen ez az első fok az erkölcsi romláshoz és az elkárhozáshoz.

Igy teltek a napok s a korouповi fiúk úgy érezték, sohasem változhat ez meg. De a szanta Melhuba új irányt adott az egész vallási kérdésnek. A halastó mellett tartott előadásban fejtette ki egyszer a papír jelentőségét. Előzőleg otthon kísérletet végzett: papírral tömte ki a nádrádját s azután eltörte a tejesbőgrét. Apja a nadrágszíjjal verte el, de Melhuba csak fele olyan fájdalmat érzett, mint rendes körülmények között. Elkezdtek tehát megbecsülni a papírt, mint a tibeti lámapa-

A jeles szegedi festőművész, Heller

Ödönt 1921 júliusában átlőtt fejjel fogták ki Szeged és Tápé között a Tiszából. Pár nappal ez után kezdődött a forradalmak alatt jelentős szerepet játszott Tabódy Zsolt ezredes póré. Móra Ferenc és Juhász Gyula is tanuskodott mellette, de a védelem koronatanújának a Tabódyval egy házban lakó festő-barát ígérkezett. A hatóságok a nyomozást tévútra terelték: a festő tápai modelljének, kedvesének férjét és öccsét hurcolták meg, s féltékenységi drámának föltüntetni a nyilvánvalóan politikai gyilkosságot. Tettesei soha nem is derült fény.

Csak sajnálhatjuk, hogy Móra első regénye, amely először *A festő halála* (1922) címmel jelent meg, nem mértett többet a korabeli magyar állapotokra oly jellemző tragédiából. Az író maga megvallotta, hogy nem sikerült Hellerből regényhőst csinálnia. „Aminek segíteni kellett volna, az is ellenem szegő-

A festő halála

Móra Ferenc regénye az Olcsó Könyvtárban

A szegedi klasszikusok — Tömörkény, Móra, Juhász Gyula — az utóbbi években rendre helyet kapnak egy-egy művükkel vagy írásaik válogatásával a legnépszerűbb és legnagyobb példányszámú könyvsorozatban, a Szépirodalmi Könyvkiadó Olcsó Könyvtárának kötetel között. Juhász Gyula válogatott verseinek (Himnusz az emberhez, 1960.) és Tömörkény István válogatott elbeszéléseinek (A házasság első éve, 1963.) gyűjteménye után e héten Móra Ferenc első regényének (Négy apának egy lánya) új kiadása lát napvilágot a népszerű, nagy példányszámú sorozatban. Ennek utószavát közöljük ismertetésként.

dött: a barátság”. Am azt hisszük, elsősorban személyes fenyegettségből érhető, hogy az író a Heller-ügy regényre formálásával nem mert újat húzni a „bombával és ököllel” berendezkedő új középkorral. Így ez csak „villámsugár” lett a témakereső író agyában: megindította benne a kiadói fölszólításra írandó regény alkotó folyamatát. Móra földo-
ldozta az eredeti témát, és ezzel talán egy jelentős társadalombíró, kritikai realista mű lehetőségéről mon-
dott le; a könnyebb ellenállás, az idill irányába fordult: a címhez új történetet szabott, szereplői önálló életet kezdtek.

A valóságra csak a színhely és néhány alak emlékezett: a falu, amelynek kis-
elnagyolt rajzában egymásomódot Tápé, Heller mű-
termes tanyájával, és Csóka, Móra sok éven át látogatott kök-
ori lelőhelye kedélyes plébánosával, Farkas Szilárd-
dal; a főhős, Varga Márton, költő, régész és kez-
dő regényíró — néhány meg-
tévesztésül hozzákevert szín-
mellett — Móra képmása. Pengáló Máriban ott Heller
modellje, Török Vica, ott Tornyai János festőgató asz-
szonya, Kovács Mária, de mindezeknél jelentősebb az a
többet, amit Móra adott a
lelki szinképhez: a maga-
sabbra vágó, meg nem ért-
ett, boldogtalan parasz-
szépség vonásai. Az amatőr
festő doktor figurájában tán
Boga Dezső, a tápai orvos
él tovább, Rudolféban a fi-
atal Kotormány János, de a
többiekét is, kisebb-nagyobb
mértékben a valóságból
gyúrta tovább az írói kép-
zelet. Egyedül a postáskis-
asszony alakja teljesen költ-
ött.

A realizmus igénye más
módon is érvényesült: a
kor, ha rejtetten is, tükröz-
dik a lapokon. „Mulattatni
kell a szenvedéseinket, hogy
fő ne fájjanak bennünket”
— idézi az író az első kiadás
mottójában Senecét, s lehe-
tetlen ki nem érzünk a
jóhiszemű emberismeretével
kérdő, ám mégis tragiko-
mikusan vak főhős végső
esalódásából azt a rezigná-
ciót, amely Mórát, a forra-
dalmak lelkes szegedi pub-
licistáját és közéleti szerep-
lőjét az ellenforradalom
főllükerekedése után eltöl-
tötte. Az önmagával mindig
elégedetlen író korábban is
értett a csipkelődéshez, író-
niához, de a regényét átjáró
keserűség gúny, amelyből
mindenkinek kijut, az ebből
a légkörből, a húszas évek
magyar atmoszférájából táplál-
kozik. Ez a „derűs” köny-
ve is tele könnyel. „Humorá-
nak — jellemezte Móríc
Zsigmond — titka az volt,
hogy a legfájóbb, a legké-
nyelmetlenebb érzéseket vi-
dám szavakba csomagolva
tálalta ki... Sose mondott
olyat, aminek ne lett volna
egy adag keserűség a mé-
lyén.” Igaz, e jellegzetes,
zárójeles és sokszor nem zá-
rójeles, gyakran csak hason-
latokban megbúvó keserűség
szúrásai nemcsak az ellen-
forradalom figuráit, politi-
kai, közéleti és kulturális
viszonyait tűzik gombostűre,
hanem általában az emberi
„hiúságok vásárát”, nem rit-
kán pedig a főhőssel több-
nyire azonosuló író gyarló-
ságait is. De e szemlélet mö-
gött a fehérterror világa és
az író ebben fogant kiab-
rándult emberlátása áll.
Nagyszerűen értett Móra ah-

hoz, hogy nemcsak jelzőkből,
de kötőszavakból vagy egy
még-ből, egy pedig-ből is
fanar humort fakasszon.
Tárcáinak, elbeszéléseinek is
mindvégig jellemzője marad
ez a hangvétel s második
regényét, a Hannibál föltá-
masztását (1924) úgyszólván
teljesen ez árasztja el, s csi-
nál belőle, olykor művészi
értékeinek rovására is, pam-
letig menő szatírárt.

A festő halála azonban —
a kezdeti regényírói tapasz-
talatlanságból is fakadt fo-
gyatékosságai ellenére. —
mégiscsak igazi regény. Móra,
a nagy causeur, sok epizód-
ból rakja, látszatra lazán
füzi össze könyve húsz feje-
zetét. Pedig nagyon is tud-
atos és mesteri szerkesztésnek
vagyunk tanúi. Nem véletle-
nül kezdi főhőse regénye
írását a főszereplők egymást
metsző sorsvonalainak meg-
húzásával: Móra maga is
nagy gondossággal, merész-
séggel, sőt bravúrral szövi
össze a cselekményt, amely
két fő ágon, Varga Márton
és Pengáló Mária korszát be-
mutatva bomlik ki. Mind-
kettő újabb két százból fo-
nódik egybe: az első egy-
részt az írandó regényt ki-
séri végig, másrészt a dere-
sedő író szerelmének kibon-
takozását. Pengáló Mária kü-
lön regényének első fele hét
évvel előbb játszódott: ez a
tulajdonképpen Turbók-
ügy, a festő halála. A má-
sodik már együtt fut a re-
gény többi szálával: Mári-
nak a „nagy nemből való”
városi urakhoz fűzött remé-
nyeit s az ismételt meg-
csalt férj tragédiáját látjuk
itt. S mindezek között bonyo-
lult kölcsönhatás, fordula-
tos eseménysor zajlik; Móra
a múlt és jelen egymásba
játszásával apródonként is-
mert meg a festő halálának
körülményeivel. A mellék-
szálak és epizódok (az ása-
tás, a doktor és a főhős, va-
lamint Mária és a főhős kö-
zött feszültség) szinte csak
arra valók, hogy eltérjék fi-
gyelmünket az utolsó előtti
fejezet váratlanul ható végé-
től. S noha az olvasó nem
olyan naiv, mint az öregedő
gavallér, Mórának mégis si-
kerül úgy lepleznie e kifeje-
lést, hogy az utolsó feje-
zetnél egyre csak vissza-
visszalapozunk: hogyan is
lehetett ezt vagy azt más-
ként értelmeznie ennek a

Jámbor széptevőnek, sőt
ahogyan józan ésszel egye-
dül lehetséges?

Formai szempontból is
kitűnő s a regény hu-
morforrását is bőven
buzogtató, ahogyan a
főhős regénye befejezésén
vitatkozik a postáskisasz-
szonnyal. Mosolyt fakaszt,
mert ezzel akaratán kívül
megerősíti a leányt szökési
szándékában, s írói értéket
is rejt, mivel a valóság érde-
kes hármás áttételben je-
lenik meg előttünk: úgy, aho-
gyan Hellerrel megesezt,
ahogyan a regénybeli regény
fogja föl, s ahogyan Mórát
megoldja. Az utóbbiban az
egyik ág tragédiába, a meg-
csalt férj öngyilkosságába
torkollik; a másik — ez is
jellemző Mórára — lemondó
mosolyba békül. *Varga Már-
ton nem lesz tragikus hős*:
az elnéző, megértő író le-
győzi a negyvenéves férfi
nosztalgiaját a fiatalág, a
szerelem iránt, s beletörődik
a negyedik „apa” szerepébe.
Hogy ebben megint mennyi
a hősével egykorú Móra szemé-
lyes fájdalma, afelől az
„álomhintóból” kibukott,
fátyolos szemű öreglegény-
ről szóló, átforrósodó búcsú-
szavak nem hagynak kétsé-
get.

A regénynek ez a megoldá-
sa már szinte feledteti,
ürüggyé fokozza le a festő,
Mári és a férje problémáját.
Azzal, hogy az író a kiadó
kivánására a harmadik ki-
adásban (1930) a címet meg-
változtatta, maga ismerte el,
hogy messzire távolodott az
ötletadó témától.

Móra Ferenc e műve há-
sakor már két évtizede sze-
gedi újságíró, könyvtári és
műzeumi kutató, s Tömör-
kény halála (1917) óta igaz-
gatója is a városi múzeum-
nak és a Somogyi-könyvtár-
nak. Mindeddig csupán költ-
őként és meseíróként ismer-
te őt a nem is túlságosan
széles irodalmi közvélemény.
Ez a regénye hívta föl rá,
a próza kiváló mesterére a
figyelmet, s még csak ez után
kezdte nevet — a Világ tár-
cái alól, majd egyre-másra
elsősorjához köteteként cím-
lapjáról — megismerni ha-
marosan az egész országot.

Sajátos műfaja nem a
regény volt, hanem a
tárcanovella. Am re-
gényei is maradandó
értékei szépprózáknak. A
Négy apának egy lánya, ha
nem is olyan kiérlelt, mint a
későbbiek, az Ének a búza-
mezőkről (1927) és az Arany-
koporsó (1932), fordulatok
izgalmas meséjével, írójának
szeretetre méltó vallomásai-
val, kora fonákosságainak é-
mberi gyöngöseségeinek kif-
igurázásával, nem utolsósor-
ban pedig megbúvó és
könyves-mosolyos szavával
már rég kedves könyve a
magyar olvasóknak. Mostani
kiadásával nyilván újabb
ezekkel szaporodik híveinek
táborá.

PÉTER LÁSZLÓ

Simai Mihály

CSAK A FÁK...

Csak a fák, csak a fák, ezek
a hó merev lángjai körül guggoló
karcsú fekete istenek,
csak a fák, melyek a hold feszes ezüstjén
csönd után csöndet dobolnak;
csak a fák, a gyökérig boldogok
értik meg az egymás karjában elalvókat...

Édesen, sötétpirosan ég, kanyarog,
ereinkben lassú máglyaláng ez az éjjel.
Alszol már... a homály sűrűje moccan, összeség
lélegzeted hajlongó erdejével.
Fogakkal csókolnának fel, hogy ébredj,
most, most kellene hallanod
szívemet, amint tisztán szikrázva verdes,
mint fönnt isten pacsirtái, a csillagok!

Régóta írom hozzád ezt a verset.
A címe: némaság.
Nincs tovább, csak ameddig így öllelek,
és nem értik meg, csak a fák;

csak a fák, csak a fák, ezek
a hó szobor lángjai körül guggoló
lassú fekete istenek,
csak a fák, melyek a hold feszes ezüstjén
csönd után csöndet dobolnak,
— zöld ritmust, melynek szárnyai alatt a dásungelek
öröktől boldogok voltak.

tak a katedra előtt, Veprekkel együtt. Tíz
már megkapta a maga részét s bömbölé-
sük betöltötte az osztályt, sőt az egész is-
kolát, ami kétségtelenül kellemes hatást
gyakorolt a szentéletű, gyermekszereit
páterra, amikor Veprekre került a sor.
Térdére hajtotta, a vastag nádpálca na-
gyot suhogott és bumm! Olyan zengés tá-
madt, mintha valaki teljes erővel ütött
volna egy cintányérba vagy bottal vágott
volna egy nagy tam-tamra.

Az atya eleresztette a mosolygó Vepre-
ket és felordított.

— Le a nadrággal!

Veprek arcáról eltűnt a mosoly, leen-
gedte a nadrádját s egy bádogtáblát nyúj-
tott át a páternek, amelyet tegnap hozott
el a búcsújáró helyről.

S a páter megrendülten olvasta szöve-
gét:

„Adakozzatok a jóság javára!”

Fordította: Tóth Tibor